

Adnan Kadrić

DVIJE POEME NA OSMANSKOM JEZIKU O OPISU JAKUB-PAŠINE ODBRANE SARAJEVA I POBJEDE NA KRBAVSKOM POLJU 1493. GODINE

*Derviš Jakub ja sam – sanžakbeg bosanski
Uz Božiju pomoć ovu bitku dobih
(Jakub-paša Bošnjak)*

O Jakub-paši Bošnjaku dosad je jako puno pisano, osobito o njegovoj pobjedi na Krbavskom polju 1493. godine. Osmanski izvori ga ocjenjuju na jedan način, a zapadni izvori na drugi način. Naime, prema dosad poznatim podacima, Jakub je na Dvor dospio u vrijeme sultana Fatiha, a odgajan je među sultanovim paževima i otada je pa do Krbavske bitke prošao veoma burnu i vojnički uspješnu karijeru punu padova i uspona. Bio je savjetnik prvo princu, a potom i sultanu Bajazidu II (1481-1512). Vrlo brzo postaje kapu-aga (maršal Dvora) kod princa Bajazida. Bajazid postaje sultan 1481. godine i imenuje Jakub-pašu za *miralema*, a onda ga šalje kao *lalu* (instruktor) za sina Ahmeda. Jakub-paša početkom 1485. godine biva imenovan za rumelijskoga beglerbega, i na toj funkciji biva ispomoć Alauddevletu, knezu turkemenske dinastije i savezniku Osmanlija. Različite su informacije o vojevanju Jakub-paše u to vrijeme: da je pobijedio i rastjerao oko 9.000 vojnika iz Sirije i sl. No, nisu svi izvještaji takvi: neki govore i o neuspjesima Jakub-paše. Na istočnoj granici Jakub-paša ratuje oko dvije godine. Učestvovao je u bitkama u kojima je 1486. godine Ahmed-paša Hercegović, sin Hercega Stjepana Kosače, bio privremeno zarobljen. Iste godine postaje beglerbeg Karamana. Zajedno sa Ali-pašom Bošnjakom¹ ratuje i 1488. godine protiv

1 Ali-pašu Bošnjaka spominje i hroničar Hadidi u stihovima:
Ana evvelden âdem gitmişdi / Anatol leşgerin cem' utmişidi
Ali Pâşâ'yidi beg Rum-eli'ne/ Buyurdi Rum-eli'nün leşgerine
Hemân-dem hâzır oldı cümle begler/ Cemi'i leşger Karaman'a ki yetdi ...
(Hadidi:4704-4706).
Prije njega neki čovjek ode / sva vojska anadolska poražena je
Ali-paša bijaše beg Rumelije/ vojsci rumelijskoj izdade naređenje
Odmah istog trena, svi se begovi spremiše/ svi se skupiše, vojska stiže...

Egipta. Godine 1490. postaje bosanski sandžakbeg, da bi nakon Krbavske bitke 1493. postao beglerbeg Rumelije. U periodu od 1500. do 1502. bio je veliki vezir u Carstvu. Osim sa pobjedom na Krbavskom polju, proslavio se i po uspjesima u mletačko-osmanskim ratovima, osvojivši Lepant. Pri pisanju o Jakub-paši Bošnjaku, dosad se pažnja uglavnom skoncentrirala na opis Krbavskog boja 1493. godine.² Jakub-paša je ostavio traga i na književnost, kako na poeziju osmanskom jeziku, tako i na usmenu poeziju na hrvatskom jeziku u poemi *Smrt Bana Derenčina* zabilježenu tek 1890. godine. Mi u ovom radu skrećemo pažnju na dvije vrste opisa ratovanja Jakub-paše

- 2 Usp. Bašagić, *Safvet-beg, Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine* (od 1463. do 1850.) Sarajevo, 1900; Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998.; Šišić, Ferdo, *Bitka na Krbavskom polju (11. rujna 1493). U spomen četiristogodišnjice toga događaja. Istorijska rasprava*. Knjižara dioničke tiskare i Knjižara Jugoslavenske akademije, Zagreb, 1893.; Bogišić, Rafo, «Krbavska katastrofa i rađanje hrvatske proze», *Forum, HAZU*, 32/1993., knj. 65, br. 7-9, str. 407-413; Colić, Mladenko, «Bitka na Krbavskom polju», *Vojna istorija, udžbenik za vojne akademije*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1980., str. 32-33; Gavran, Ignacije, «Tragedija zbog lakomislenosti (Bitka na Krbavskom polju 1493.)», *Hrvatski narodni kalendar Napredak*, Sarajevo, 1994., str. 75-79; Goldstein, Ivo, «Značaj Krbavske bitke 1493. godine u hrvatskoj povijesti», *Krbavska bitka i njene posljedice*, n. dj., str. 22-27; Grgec, Petar, «Žrtve Krbavskog polja. Što o tome kaže povijest», *Hrvatska straža*, 1/1929, br. 2, str. 5; Jembrih, Alojz, «O Krbavskom boju (1493.) u suvremenim zapisima i hrvatskim kronikama», *Krbavska bitka i njene posljedice*, str. 163-170; Joksimović, Dragoljub, «Krbavsko polje», *Vojna enciklopedija*, sv. 4, Redakcija Vojne enciklopedije, Beograd, 1972., str. 699-700; Klaić, Vjekoslav, «Pismo ninskog biskupa Jurja Divnića papi Aleksandru VI., pisano u Lici 27. rujna 1493., u kojem izvješćuje o boju na Krbavskom polju pod Udbinom (9. rujna 1493.)», *Vjestnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva*, V / 1903, str. 248-251; Kovačić, Slavko, «Bitka na Krbavskom polju u povijesti hrvatskoga naroda. O 500. obljetnici», *Hrvatska obzorja*, 1/1993, str. 385-391; Kruhlek, Milan, «Sraz kršćanstva i islama na Krbavskom polju 9. rujna 1493. godine», *Riječki teološki časopis*, Rijeka, 1/1993, br. 2, str. 241-269; Mijatović, Anđelko, «Krbavska bitka u hrvatskoj usmenoj književnosti», *Krbavska bitka i njene posljedice*, str. 182-185; Moačanin, Nenad, «Život Jakub-paše, pobjednika na Krbavi 1493», *Krbavska bitka i njene posljedice*, n. dj., str. 175-177; Olesnicki, Aleksije A., «Bošnjak Hadum Jakub, pobjednik na Krbavskom polju g. 1493», *Rad JAZU*, knj. 264, Zagreb, 1938., str. 123-160; Olesnicki, Aleksije A., «Bezimeni turski ljetopisac o bojevima Turaka s Hrvatima godina 1491. i 1493», *Rad JAZU*, knj. 245, Zagreb, 1933., str. 210-219; Olesnicki, Aleksije A., «Krbavski razboj po Sa'd-ud-dinu», *Nastavni vjesnik*, knj. 43, Zagreb, 1935., str. 188-208; Spaho, Fehim, «Jedan turski dokument o Krbavskoj bici 1493», *Napredak*, 6/1931, br. 1-2, str. 11; Šabanović, Hazim, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1973. Šimčik, Ante, «Dubrovačka bugarštica o Krbavskom razboju», *ZNŽO, Zagreb*, 1932., 28, sv. 1, str. 45-63.

Bošnjaka: a) opis u poetiziranim historijskim hronikama s kraja 15. i početka 16. stoljeća; b) opis u epskoj poeziji na osmanskome jeziku koja je zabilježena krajem 16. i početkom 17. stoljeća. Autor poetizirane historijske hronike je poznati osmanski hroničar Hadidi, a autor epske poeme je Esiri.

Jakub-pašin boj sa banom Derenčinom
i odbrana Sarajeva

Pustošenje neprijateljskih krajeva bilo je opća praksa i taktika ratovanja u srednjem vijeku, ranom novovjekovlju, pa sve do novijih vremena. Potvrdu navedene prakse nalazimo i u evropskoj historiografiji. Na opustošenim područjima stvarane su privremene vojne uprave. Ibni Kemal u djelu *Tevārih-i Āl-i Osmān* spominje Jakub-pašu kao "junaka kome je posao biti neustrašiv poput lava", a koji je 1484. godine ratovao na istoku Carstva. Kako je u literaturi već poznato, Jakub-paša Bošnjak postavljen je za bosanskog sandžakbega 1490. godine. Bio je, dakle, suvremenik svog zemljaka Ahmed-paše Hercegovića, sina Hercega Stjepana Kosače. Njih dvojica, Jakub-paša i Ahmed-paša Hercegović, često se spominju u različitim periodima i u istim bitkama. Po vlastitoj želji i molbi, Jakub-paša je 1490. godine postavljen za bosanskog sandžakbega. U borbama kod Jajca ponovo je osvojen Vinac, ali je 1491. godine u tim borbama izginulo dosta vojske. Među njima je bio i poznati Alija Đerzelez, kojeg osmanske hronike nazivaju "vitezom Bosne" (*Bosna dilâveri*), i koji je poginuo te iste 1491. godine. U našem radu za početak izdvajamo Hadidijev opis ratovanja Jakub-paše sa banom Derenčinom (Derendžilom) u Bosanskom vilajetu. Hadidi prvo opisuje odnose između Jakub-paše i bana Derenčina (Derendžila).

<p>دو کی بره حاضر اول اولدم عدد و جھینن ای بی در مشیدی بعون حق ننگ قیدین کوره لم اقبی نیک چیزد لشکر بی غزای چون فلک نیت در نعلیان تک قیمنه سیدی ددی کلسون کبر کا سن انیم کپ قرب تر کی پرده بجز با مال یوردین اصلت اول جمع و افز ۹۸ مقابل قوندی لایله برابر حردن جانینتی صفده یار کوتوردی شازد روش علم لر غریوی کرته نایک اولدی پیدا اولاشدی قوشدی بر برین بره بیغور کی قاندر صحر لر جویغ او بیادی ولی اخر اولدی جمیع سر کون و دست ست</p>	<p>در دنگ بوست ننگ جاسوس پاشا ایریشدی در حق پاشا او کلین در اولوم جمیع او چکرک غازی برست ددی لشکر ره ایدک هست چلوب طلع نقاره کوچدی لشکر در نعلیان طوبی اولدی قرحا پیشین او کور و سا ایرید رسال است قاسینت کلدی جولا کافر ایریشوب بر برین ایکی لشکر لر اول جھدی کجه بکلدی یار جویغوش اندی در با ایکی لشکر جلوب طلع نقاره صیغ و صورنا کوشکر کوشدی بر برین برین قرار لار و بچر لر ان جنگ کچه طورت لاری اولدک شکسته</p>	<p>بو حاکم ایکی اولدی باد نعلیان در اولدی کر بوست صیغ ای تشدی مقام اتشدی یعقوب پاشا در نعلیان آکر در لیدی جوشدی و سر قیچاق آلمانی سرای و وامت بریک معظم نیچانی اندی جنگله انج پاشا بنیاد کیشی لر قور تشدی یقوب با قوب ایرید میر و بر جون حق و عزو شوکتیلر از لکیدن دخی حملو مقصد در نعلیان اشیدب اندی چرط جمیع ایرید کنگ کلام بیت فارغ او تور شیا طین لشکر کنگ جمیع خرق اص</p>	<p>سکر بو دخی قلسان بری میل سحر بر کون یعقوب پاشا کور یعقوب غایب بایزید خان سرای او و اسد سرحد بوسه او بوسا ده بر اولوبان واریدی اولوبان دگور و مسک پهلوان کور یعقوب پاشا دن مقدم کور منبلا چکن اولنیشیدی رسال در نعلیان کلوب با صغدی آبی او صیغای خراب تشدی یکسر ایرید یعقوب پاشا حیبتیلر او سخانی نیندنی سر اسر بو یعقوب پاشا ننگ صغدی بر ددی که هجوم اتمک کر کرد وارالم ناندن کوتوره لوم برین امر نواحی بکلرین زمان تعیین ایرید جمیع اندی</p>
---	---	--	--

Uvodni dio poglavlja o ratovanju Jakub-paše Bošnjaka u Hadidijevoj Hronici (Sül. Ktp. Esad Ef. 2081, str. 297-298)

Treba napomenuti da je ban Derenčin (osm. tur. *Derendžil*), prema historijskoj literaturi, bio Imre Derenčin (Emerik Derencsenyi), jajački ban (1490-1492) i senjski kapetan (1492-1493). Zanimljiv je način opisa

Vojevanje Jakub-paše sa banom Derenčinom
u Vilajetu Bosna³

*I tako, doista, Bajazid-han Jakub-paši
bosanski sandžak dobrostivo dodijeli
Sarajevo jeste Krajište bosansko
njega je Jakub-paša stamenim učinio
negdje tada u Bosni drugi vojskovođa bijaše
njegovo ime Derenčin⁴ ban je
veliki zapovjednik, vitez ugarski on je
pobjeđivao je Ruse, Kipčake i Nijemce
I tako prije Jakub-paše
veliki beg u Sarajevu bijaše:
da ga osvoje, bana poslaše
puno je banova u boju on bacio pod noge
Derenčin ban stiže i iznenada napade
pet ili deset ljudi tad se izvuču
sandžak taj u ruševinu je posve pretvorio*

- 3 MUHÂREBE-KERDEN-İ YAKÛB PÂŞÂ
BÂ-DERENCİL-BÂN DER VİLÂYET-Î BOSNA
<p>Meğer Ya'kğb Ağa'ya Bâyezîd /
Saray-ovası' dur ser-hadd-i Bosna /
O Bosna'da bir ulu bân varidi /
Ulu-bân Üngürğs'un pehlivânı /
Meğer Ya'kğb Pâşâ'dan mukaddem /
Ki zabt için olunmuşîdi irsal /
Derencil-bân gelüp basmışîdi anı /
O sancağı harâb itmışîdi yek-ser /
İrür Ya'kğb Pâşâ heybetile /
O sancağı yine itdi serâser /
Bu Ya'kğb Pâşâ'nun vafsinı bir bir /
Didi ana hücum itmek gerekdür /
Varalum anı andan götürelüm /
Yazup nâme nevâhî beglerine /
Zaman ta'yîn idüp cem' itdi leşger /
Yararı Üngürğs'un, Bosna'nun hem /
Gelüp câşğs paşaya irmışîdi /
Didi pâşâ o gelmedin varalum /
Cemî'-i uclarun gâzîlerini /</p> | <p>Hân Ki Bosna sancağı'n itmışîdi ihsan
Makam itmışîdi anı Ya'kğb Pâşâ
Derencil-bân ana dirleridi
Sımışîdi Rğs u Kıpçak u Alaman'ı
Saray-ovası'na bir bey mu'azzam
Nice bâm itdi cengile anda pâ-mâl
Beş on kişile kurtarmışîdi canı
Yıkup yakup idüp yire beraber
Bi-avn-i Hakk u izz ü şevketile
Ezel giden dahi memlğ mukarrer
Derencil-bân işidüp itdi tedbir
Çeriler cem' idüp gitmek gerekdür
Gelelüm yine farig oturalum
Şeyâtîn leşgerinün yeğlerine
Cemî'i gark-ı âhen atile er
Didügi yire hâzır ola ol dem
Adğ cem'ini aydvirmışîdi
Bi-avn-i Hak anun kaydın görelüm
Akıncınun çağırdup leşgerini...
(Hadidi:4827-4845).</p> |
|---|---|

4 U izvoru Derendžin-ban.

*opustošio ga, popalio i sa zemljom je sraunio
 Pompezno Jakub-paša stiže
 uz pomoć Boga Istinitoga, moć i blagodarje
 sandžak taj opet posve sigurnim učini
 te se tokom vremena još napuni i učvrsti
 sve potanko o ovoj Jakub-pašinoj osobini,
 Derenčinu banu ispričaše, te on raspored sačini
 Reče – “Njega napasti potrebno je
 Vojske okupiti i krenuti obavza je
 krenimo i odande ga otjerajmo
 dođimo opet i slobodno zasjednimo!”
 Naredbu napisa okolnim zapovjednicima
 sve posebno, đavoljim vojskama
 vrijeme odredi i vojsku prikuplja
 oklop sve poklopi a i vojska na konjima
 Po volji Ugarske i Bosne bijaše
 kad reče - tamo, na vrijeme, nek se svi spreme
 uhoda dođe i Paši se prikuči
 poče odmah neprijatelje veličati
 Paša veli – “Prije nego on stigne, krenimo
 da vidimo šta je uz pomoć Božiju suđeno”
 Iz svih krajeva zemlje on gazije
 i vojsku akindžija pozvao je...*

(Hadidi: 4827-4845)

Krbavska bitka 1493. godine

Da napomenemo, godine 1492. i 1493. osmanska vojska prodire do Štajerske, Kranjske i Koruške. U prodorima osmanske vojske ginulo je dosta vojnika, uglavnom na povratku. Zato su sljedeći upadi bili žešći od prethodnih. Upadi su bili dvosmjerni, i prema ugarskoj i prema osmanskoj teritoriji. Upad Jakub-paše Bošnjaka 1493. godine dobro je pripremljen, a u Varešu je iskovano oružje, sa oklopima kakve su imali srednjovjekovni ratnici u Bosni, željeznim okovratnicima, kacigama i helebardama (oružjem koje je kombinacija sjekire i koplja).⁵ U maju 1493. godine počeo je napad

5 Mijatović, Anđelko, «Osmanlijski pohod u hrvatske i njemačke zemlje 1493. godine», *Bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

na Jajce, a prema osmanskim izvorima, radilo se o odbrani Sarajeva i prodoru vojske prema Jajcu kud se sklanjala ugarska vojska i stalno predstavljala opasnost tako što je izlazila iz utvrde i pustošila krajevima u srednjoj Bosni u periodima kad su slabije čuvani. Prodori su izravno ugrožavali i samo Sarajevo. Jakub-paša je slijedio Emerika Derenčina koji se sklonio u utvrdu, ali, pošto nije imao namjeru gubiti vojnike u dugoj opsadi Jajca, nastavio je prodor prema ugarskim teritorijama na sjeveru. Vojska je otišla do Štajerske. U Zagorju je provela čak 15 dana. Ban Derenčin je organizirao zasjede pri povratku Jakub-pašine vojske koja je htjela izbjeći sukobe krećući se u širokom luku i htjući tako ući u dio Bosne koji su kontrolirali. Jakub-paša je čak pokušao pregovarati s banom Derenčinom o prelasku u Bosnu, dajući veliki otkup za prolaz iscrpene vojske. Međutim, ban Derenčin je htio sav plijen i sve što su osvojili Jakub-pašini vojnici, ne nudeći ni posve precizno jamstvo za živote osmanskih vojnika. Ban Derenčin sa ostalim zapovjednicima presijeca put na Krbavskom polju. Spletom okolnosti dolazi do bitke na Krbavskom polju 9. septembra 1493. godine, gdje Jakub-paša odnosi veliku pobjedu protiv ugarske vojske u kojoj su učestvovala i brojne jedinice sastavljene i od lokalnih vojnika. Jakub-pašina vojska se podijelila u tri rukavca: jedan je predvodio Ismail-beg, drugi Mehmed-beg, a treći on osobno. Izvukli su mudrom taktikom vojsku bana Derenčina na sredinu polja i napali je iz tri pravca. Pravci napada bili su neočekivani, tako da je ugarska vojska bila iznenađena i obezglavljena napadima s leđa i sa boka. Bitka počinje ujutro od 9 sati a traje do iza ikindije istog dana. Prvo su stradali konjanici, a potom i brojni vojnici u bijegu sa teškim oklopima. Jakub-paša je, prema osmanskim hroničarima, samo zastao kraće vrijeme da klanja ikindiju. Zarobljen je i ban Derenčin i brojni drugi zapovjednici.

U usmenoj tradiciji sačuvane su predaje o epskom karakteru Jakub-paše Bošnjaka. Neprijatelj je na Krbavi pretrpio ogromne gubitke, a položaj Ugarske toliko je oslabio na tom području da je trebalo skoro sto godina da se donekle popravi. U različitim izvorima spominje se između 5.000 i 10.000 Ugara i Hrvata koji su poginuli na Krbavi. Hadidi daje opis Krbavske bitke, ne iznoseći posebne podatke koji se odnose na tu bitku, već općeniti, skoro stereotipni opis borbe kakav je čest u narativnim historijskim mesnevijama na osmanskome turskom jeziku:

Reče – sa vojnicima napor uložite⁶
 Za borbu u ime Boga pošite
 Zastiraše bubnj i talambas, on krenu i pođe
 Do oblasti Derencina bana stiže
 Derencin ban to ču i ohol postade
 Reče – Neka dođe da mu raskomadam srce
 Da glavu njegovu pošaljem do Ugarske
 Da svladam Turčina i bacim ga pod noge
 Svi nevjernici prema atovima krenuše
 Svi prema vjericima u grupama krenuše
 Vojske se dvije međusobno sustigoše
 Zajedno jedne prema drugim vojne trupe stoje
 Izvidnica⁷ se ispe, svu noć su čekali
 Sa obje se strane od zla čuvali
 U praskozorje vojska poput mora ustreptala je
 Kao aždaha glavu, isturila vojno znamenje
 Zastiraše bubanj i talambasi, sundž i zurna
 Nekoliko puta se oglasi jecaj naja
 dvije vojske stigoše, jedna do druge
 sustigoše se i međusobno sukobiše
 jedni druge sve krše i sijeku
 po zemlji kao kišu krv rasipaju

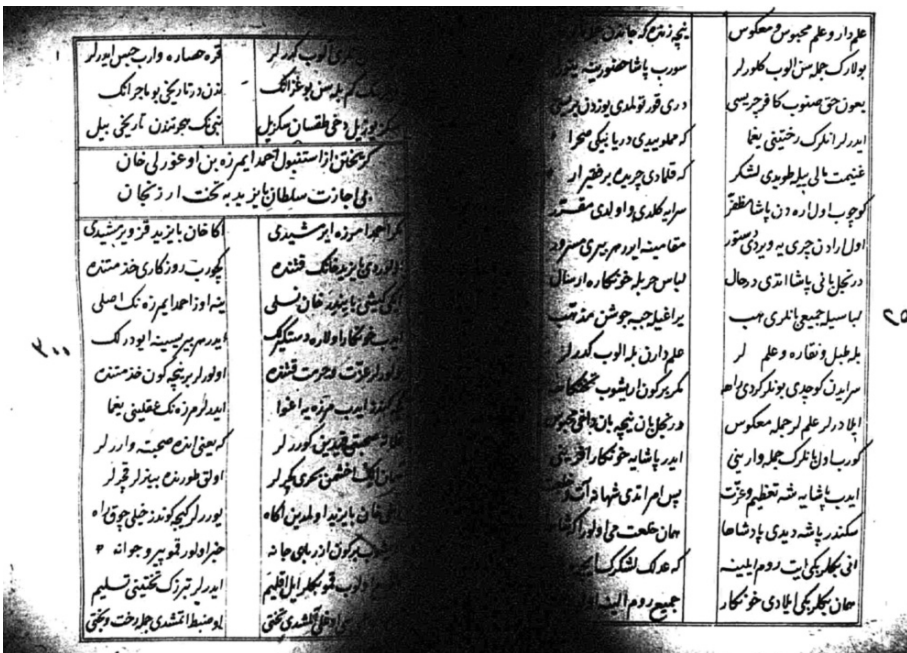
- 6 Didi leşgerlere idün ki himmet / Gazâyîçün kılun lillâhi niyyet
 Çalup tabl u nakâre göçdi gitdi / Derencil-bân'un iklimine yetdi
 Derencil-bân duyup oldı ferah-nâk / Didi gelsün ciger-gâhın idüp çâk
 Başını Üngürğ's'a idüp irsal / Kırup Türk'i ideyim cümle pâ-mâl
 At arkasına geldi cümle kâfir / Yürür dîn ehline ol cem'i vâfir
 Erişüp birbirine iki leşger / Mukâbil kondı alaylar berâber
 Karavul çıkdı gice bekleidiler / Zarardan cânibeyni sakladılar
 Seher çğş itdi derya gibi leşger / Götürdi baş ejder-veş alemler
 Çalup tabi u nakâre sunc u sğr-nâ / Gırivî kerre nâyun oldı peyda
 İki leşger girişdi birbirine / Ulaşdı vü karışdı birbirine
 Biribirin kırarlar u biçerler / Yire yağmur gibi kanlar saçarlar
 Derencil-bân ceng içre tutuldı / Çok oynadı velî âhir utuldı
 Dahi bir niçe banlar dıl-sikeste / Cem'i ser-nigğn u dest-beste
 Alem-dâr u alem mahbğs u ma'kğs / Nice zinde ki cândan cümle me'yğs
 Bularun cümlesin alup getirler / Sürüp pâşâ huzğrına yetürler
 Bi-avn-i Hak sınıp kâfir çerisi / Dirı kurtulmayup yüzden birisi...

(Hadidi: 4846-4860).

- 7 Karavul.

*Derenčin ban usred bitke uhvaćen bijaše
silno se razigravao, al' na kraju pobijeden je
Koliko samo banova slomljena srca ostade
svi su oni sa zemljom sravnjeni, il' su im ruke povezane
nosači zastave imali su znakove ropstva i nesreće
koliko je samo bilo živih što se posve u život razočaraše!
Sve njih uzeše i odvedoše
potjeraše i pred Pašu dovedoše
sa Božijom pomoći nevjernička vojska razbijena bijaše
živ se nije spasio niti jedan od stotine...*

(Hadidi: 4846-4860)

*Uvodni dio poglavlja o ratovanju Jakub-paše Bošnjaka u Hadidijevoj Hronici
(Sül. Ktp. Esad Ef. 2081, str. 299-300)*

Dok je u prethodnom odjeljku dominirala stilaska varijacija *pragmatografije* - hipotipoze opisa radnje ili događaja, odnosno opisa bitke između Jakub-paše Bošnjaka i bana Derendžila (Derenčina), u nastavku se opisuje *običaj* postupanja sa zarobljenim u stilskoj formi kratke *etopeje*, odnosno daljnja sudbina bana Derenčina i Jakub-paše nakon bitke:

*Razgrabiše sve ono što on posjedovaše⁸
 polje poput mora napunjeno bijaše
 vojska se zasitila imetka od ratnog plijena
 tako da u vojsci više ne bijaše niti jednog siromaha
 Paša kao pobjednik odatle pođe
 u Sarajevo stiže, učvrsti se
 sa mjesta tog vojsci dopuštenje dade
 da svako od njih sretan pođe u mjesto svoje
 a Derenčina bana odmah Paša
 sa ratnom opremom do padišaha odasla
 sa odjećom zapovjednike sve
 sa oružjem pancir i štit od pozlate
 čak i bubanj, talambase i stijegove
 pa i onog što ih nosi, ščepaše i odvedoše
 napustiše Sarajevo, na put se zaputiše
 dok jednog dana ne stigoše do prijestonice
 Stijegove nesretne sve oni predadoše
 Derenčina bana i još brojne uhapšene vojskovođe.
 Kad vidje posjede tih banova
 tad sultan paši čestita
 paši je padišah poštovanje i dobročinstvo ukazao
 zatim mu je carskoga ata i ogrtač dao ...*

(Hadidi: 4862:4872)

Kao što se vidi iz Hadidijeve recepcije Bitke na Krbavskom polju, za njega je ta bitka samo jedna od slavnih bitaka kojom se učvršćuju granice Carstva na zapadu, sa Sarajevom kao mjestom koje konačno postaje mirno i oslobođeno od upada i pljačkanja ugarske vojske, personificiranog u liku

8	İderler anlarun rahtını yağma /
Ganîmet mâliyile toydı leşger /
Göçüp ol aradan pâşâ muzaffer /
Ol aradan çeriye viridi destğr /
Derencil-bân'ı pâşâ itdi derhâl /
Libâsile cemî'-i begleri hep /
Bile tabl u nakare vü alemler /
Saray'dan göçdi bunlar girdi râha /
İledürler alemler cümle ma'kğs /
Görüp ol bânlarun cümle varını /
Idüp pâşâya şeh ta'zîm ü izzet / | Ki memlğyidi derya gibi sahrâ
Ki kalmadı çeride bir fakir er
Saray'a geldi vü oldı mukarrer
Makâmına irer her biri mesğr
Libâs-ı harbile hünkâra irsal
Yaragile cebe cevşen müzehheb
Alem-dârin bile alup giderler
Meğer bir gün erişüp taht-gâha
Derencil-bân nice bân dahi mahbğs
İder pâşâya hünkâr âferîni
Pes emr itdi şahâne at ü hil'at... |
|---|--|---|

(Hadidi: 4862:4872).

bana Derendžila (Derenčina). Za njega je to bitka za sigurnost Bosne, bitka između Ugarske i Osmanskoga carstva.

Zbog svih zasluga koje je Jakub-paša imao u brojnim bitkama, sultan Bajazid II postavlja ga za kubbe-vezira 903. godine po Hidžri, odnosno u augustu 1497. godine. Hadidi opisuje Jakub-pašine bitke u to vrijeme:

*Kako sultan Bajazid o svemu obaviješten bi
reče Jakub-paši – dođi i ti
Tad Jakub-paša, junak od megdana
u Rumeliji glavni zapovjednik bijaše tada
okolo izaslanike odašiljući, tada
vojsku okupi i posla
Na obali Dunava begovi se skupiše
lađe bijahu spremne, vojska pređe
u Vlaškoj susreću se
vojske dvije stižući, bore se
Za priliku tu - boj počеше gazije
sva širina svijeta ćafiru tijesna postade
muslimani na kraju pobijediše
ćafir slomljen, izbezumljen i pobijeden bijaše
sve što je posjedovao, razgrabiše
bijaše sve blago do blaga, veliko polje
svaki vojnik, koliko je htio, bogat postade
obiljem ratnog plijena vojska preplavljena bijaše
godina devestotina i treća (903.) bila je (1497.)
za ovu pobjedu - po Hidžri, ovo vrijeme je*

(Hadidi: 5006-5015)⁹

Godine 1499. Jakub-paša učestvuje u vojnom pohodu na Lepanto, a 1500. godine bio je zapovjednik svih osmanskih vojnih jedinica u poho-

<p>9 Çü Sultân Bâyezîd oldı haber-dâr / Meğer Ya'kğb Pâşâ merd-i meydân / Ulaklar gönderüp etrafa fi'l-hâl / Kenâr-ı Tuna'da cem' oldı begler / Kara-Boğdan-ili'nde buluşurlar / Şu resme eylediler gâziler ceng / Olur islâm ehli gâlib âhir / İderler anlarun rantını yağma / Ganî oldı murâdı üzre her er / Tokuz yüz üç yılıyidi Nebî'nün /</p>	<p>Didi Ya'kğb Pâşâ'ya ki sen var O dem Rğm-ili'ndeydi mîr-i mîrân Çeri cem' eyledi vü itdi irsal Gemiler hâziridi geçdi leşger İki leşger ulaşup uruşurlar Cihan pehnâsı oldı kâfire teng Kırıldı, sindi, mağlğb oldı kâfir Ki mâlâmâlıdi ol ulu sahrâ Ganimet mâlma gark oldı leşger Bu fethe târih olan hicretinün</p>
---	---

du protiv mletačkih utvrda Modoni i Koroni u Moreji. Dok je boravio u Solunu, u periodu od 17. jula 1501. do 7. jula 1502. godine, Jakub-paša je sagradio jednu džamiju. U Solunu je i umro.

Ako se baci pogled na pjesmu *Smrt Bana Derenčina*,¹⁰ zapaža se sljedeće: pjesma je «zabilježena» 1890. na otoku Vis i poslata je da se objavi povodom 400 godina od Krbavske bitke, 1893. godine. Iz samog teksta pjesme uočava se potpuno odsustvo historijske dimenzije pjesme, a Jakub-paša se čak naziva Osman-pašom. Po svojoj strukturi, počecima i završecima pjesma prdstavlja samo blijedu «presliku» srpske epske pjesme o Boju na Kosovu, tačnije srpsku pjesmu *Smrt majke Jugovića*. Za razliku od spomenute pjesme o smrti bana Derenčina, Hadidi daje mnogo više detalja o samoj smrti spomenutih bana, ali i o okolnostima događaja koji se opisuje. Razlika je velika, Hadidijeva poema je samo dio veće cjeline, stihovane hronike Carstva, u kojoj opis Krbavske bitke zauzima samo mali dio knjige. No, usmena predaja o Jakub-paši prenosila se i u osmanskoj tradiciji. Tako je krajem 16. i početkom 17. stoljeća nastalo nekoliko pjesmama o spomenutom događaju. Jedna od tih verzija je verzija koju je zapisao pjesnik Esiri.

Esirijeva epska mesnevija
o Jakub-paši Bošnjaku

Esiri, pjesnik koji je živio skoro dva stoljeća poslije Jakub-paše, na osnovu različitih historijskih predaja daje svoju poetiziranu verziju opisa Krbavskog boja. Dakako, on se oslanja i na neke hronike, ali, u priličnoj mjeri, i na predaje iz usmene epike, tako da njegovu poeziju, zapravo, ubrajamo u primjere «epske mesnevije» o Jakub-paši Bošnjaku. Navest ćemo nekoliko primjera Esirijevoga opisa glavnog junaka i protivnika u prepoznatljivom epskom jezičkostiliskom obrascu:

Vojna njegove visosti Jakub-paše
Iza toga, potom, Jakub-paša dođe
u zemlji Bosni upraviteljem postade
ratovaše protiv Ugarske¹¹, on iz Bosne
ujagmio je i te brojne nevjerničke krajeve

10 Mijatović, Anđelko, «Smrt bana Derenčina», *Bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

11 U transliteraciji pogrešno stoji *protiv Rusa* a treba protiv *Ungu-rusa*.

*sa Derenčinom banom boj bojevaše
 boj vojevaše, a poseban naum imađaše
 na Krbavi on će ratovati i nadmetati se
 poput potoka po polju krv tekla je
 u borbi devet hiljada glava odsječeno je
 na tom mjestu nevjerovatan boj bijaše
 još petnaest hiljada živih nevjernika zarobljeno je
 i još u okovima, konopom u red svezano je
 a Derendžila živa uhvatiše
 ono što od vojske njegove bi, svladaše
 a njega hanu Bajazidu poslaše
 on je pravedni vladar, život još produžen mu bijaše
 Kako njegova visost Paša ratovaše
 nevjernicima svijet tijesnim činjaše
 polomivši nevjernike, bezživotne ostavljat će
 polje to posve krvlju natopit će¹²
 paša gazija čudne mjere poduzeše
 Bože sačuvaj, ništa manjkavim učino nije
 u to vrijeme, jedan neustrašivi gazija bijaše
 baš na Krbavi, usred te borbe
 tako po imenu Kara Osman on poznat bijaše
 još se na jezicima raznim on spominje
 njegovo zanimanje stalno borba bila je
 stalno bi proklinjao ćafire
 jako puno borbi vodio je
 desno ili lijevo, u Krajištu Bosne¹³
 odjednom Osman gazija taj, sred bitke
 samo on, dragi, četrdeset ćafira uhvatit će
 zavidljivci brojni njemu zavidjet će
 i još Paši riječi smutnje tada prenijet će...¹⁴*

12 Počinje nagla upotreba *pripovjednog* prezenta na *-r* u značenju pripovjednog budućeg vremena, što je vrlo čest slučaj u epskim mesnevijama.

13 Esiri uvodi u epski diskurs novi lik, junaka Osman-gaziju, kojeg opjevava kao jednog od boraca sa bosanskog krajišta.

14 YA'KŪB PAŞA HAZRETLERİNÜN GAZÂSIDUR

Pes andan sonra Ya'küb Paşa geldi /	Diyar-ı Bosnada hâkim ol oldı
Gaza eylemişdi Rusa Bosnadan ol /	İdüb gâret o küffâr illerin bol
O itmîşdür Derencul Ban ile cenk /	Kıtâl idüb idübdür özge âhenk

Esiri vrlo vješto unosi epski zaplet u svoj poetski diskurs. Jezik mu je jednostavan, sa leksemama tipičnim za usmenu epiku, ali i leksemama koje su česte u poetiziranim hronikama Carstva u 15. i 16. stoljeću. U narednom odlomku Esirijeve poeme uočava se umijeće pravljenja epskog zapleta, u pokušaju da se Jakub-paša što više približi običnom čovjeku, opisom nekih postupaka koji su rijetki u zvaničnim hronikama, kao i u poeziji visokog dvorskog stila. Esiri nastavlja poemu stihovima:

*Rekoše Paši – O, pašo ratniče
Kara Osman, da ga Bog sačuva, tvoje ime preuzima
kad je dozivao usred bitke, on vikaše
«ja sam Jakub-paša» - govoraše
njega Paša pita – jesi li ti onaj što to govoraše
«ja sam Jakub-paša, da li ti reče»
Tako je – odgovaraše – o sretni Paša
u tim riječima, Bože sakloni, nema razilaženja
Da nisam govorio “paša sam ja”
kako bih inače mogao živih uhvatiti četeres’ ćafira?!
kako bih njih sam pohvatao ja
kako bi’ ih okovao i na jedno uže svezao ja!?
Kad bi oni za tvoje ime čuli, oni bi se izbezumljavali
sami bi se ćafiri među sobom vezivali.”
Paši se govor njegov svidje istoga trenu
Dariva mu odmah četrdeset ćafira za plijena...¹⁵*

İder cenk u cidâli Kırbovada /	Dereler gibi kan akmış ovada
Tokuz bin baş kesilmiş ma’rekede /	‘Acâ’ib cenk olubdur ol yerede
Hem on beş bin diri kâfir alınmış /	Dahi zencir ile ipe dizilmiş
Derencülü diri almışlar idi /	Ne ise leşkerin kırmışlar idi
Anı gönderdi ol Hân Bâyezide /	O hân-ı ‘âdil u ‘ömri mezîde
Çü Pâşa hazreti cenk eylemişdi /	Cihanı kâfire tenk eylemişdi
Sıyub kâfirleri bicân iderler /	O sahrâyı tamâmet kan iderler
‘Acâ’ib demler itmîş Gâzi Pâşa /	Ki taksîr itmemiş bir zerre hâşâ
Var imiş bir bahâdır gâzi anda /	O cenk içinde bile Kırbovada
Kara Osman dimeğ ile çu meşhur /	Olub durmuş dahi dillerde mezkûr
İşi dâ’im gaza imiş dem-â dem /	Ki kahr eyler imiş küffâra her dem
Niçe niçe gazâlar eylemiş ol /	O Bosna serhadinde sağ eğer sol
Ol ceng içre meger ol Gazi Osman /	Dutar kırk kâfiri yalnız iy cân
Hased ider ana niçe hasğdân /	Dahi Paşaya gamz iderler ol ân ...
15 Dimişler Pâşaya iy Gâzi Pâşâ /	Kara Osmân sinün nâmunla hâşâ
O ceng içre çağıruban dir imiş /	Ki Ya’kub Paşa benven söyler imiş

Esiri nastavlja svoju poemu o Jakub-paši Bošnjaku opisom jednog razgovora ratnika nakon bitke:

*Desi se na mjestu boja, u doba to
a da ni oko nije vidjelo, niti uho čulo
kako jedan nevjernik već sasiječen sabljom bijaše
s vrha do dna sablja prošla je
dok na glavi njegovoj kaciga¹⁶ bijaše
i još oklop na tijelu njegovome
gazija koji udara - na dva dijela tad razdvaja
vidješe ga svi, svako ko tu bijaše, tada
čudeći se, svi su o njemu pričali
i još su svi zbunjeni bivali
- kaciga i još oklop njegov je
sabljom rasiječen na dvoje
ćafir nazad pade, rasiječen na dvije polovine
ne misli i još ne govori da to tako zbilja bilo nije!
Pred samoga Pašu njega dovedoše
kad ga ovaj vidje, u čudu bijaše
pitanje bi, vele, dok ga ispitivaše
- Od čije ruke ovo djelo dođe!?
jedan ili dvojica ratnika tada izadoše
rekoše – mi to uradismo sred borbe
Jedan od njih reče – ja sam te dvije polovine napravio
kad sam sa ata sve na crnu zemljicu obarao
onaj drugi usto reče – nisi ti to učinio
sabljom sijekući ja sam to uradio
I dok u toj svađi bijahu ratnika dva
tad izade jedan hrabri gazija*

Ana dir Pâşâ sen mi sôylemişsen /
Beli didüm dimiş devletlü Pâşâ /
Eğer dimeşe idüm Pâşâ benven /
Yalnız niçe anları dutaydum /
İşidüb hâmunı havf eylediler /
Sözi hoş geldi Pâşâya hemân dem /

Ki Ya'küb Paşa benven dir imişsen
Hilâfum yok durur bu sözde hâşâ
Niçe duta idüm kırk kâfiri ben
Nitesi bağlayub ipe dizeydüm
Biri birini kâfir bağladılar
Ana bağışladı kırk kâfiri hem.

16 Tugulka (طوغلكه), *šljem, kaciga*. (Ovom prilikom zahvaljujem se doc. dr. Lejli Gazić za pomoć pri iznalaženju što preciznijeg značenja stručne leksike iz osmanskog vojnog registra).

*reče - s pomoću od Boga, ja sam to uradio,
sa kacigom i oklopom ovoga u dva rukavca raspolovio...*¹⁷

Nakon opširne priče o tome koliko je ko dobar i snažan ratnik, prepune nestvarnih epskih samohvalisanja, pjesma se završava pjesnikovom željom da se Bog smiluje Paši i nagradi ga na drugom svijetu.

U brojnim hronikama, istočnim i zapadnim, Jakub-paša se spominje i kao vrlo plemenit, ali i kao vrlo surov ratnik. U lokalnoj literaturi u Bosni i Hrvatskoj pristupa mu se, također, bez obzira na vrstu diskursa, stereotipno: jedni ga opisuju kao spasitelja Bosne, viteza koji je zaustavio stalno ugarsko pustošenje Bosne i osobu koja je omogućila dugi period bosanske stabilnosti i uspona – zlatnog doba stabilizacije prilika u Bosni, dok ga drugi opisuju kao osobu koja je surovo pustošila krajeve sjeverno od Save, sve do Beča i unazad i kao osobu koja je surovo postupala sa pobijedenim vojnicima. Ban Derenčin (Derendžil-ban u osmanskoj literaturi) nakon Krbavske bitke 1493. više nije «pustošio Bosnu», s jedne strane, dok su krajevi sjeverno od Save postali objektom daljnjih osvajanja. I osmanske i zapadne hronike opisuju upade i Jakub-paše i bana Derenčina. Čak se i jedni i drugi hvale surovošću (prema *turcima* ili prema *ćafirima*). Lokalna historiografija na našim prostorima često upada u jednostrane stereotipne interpretacije: da apsurd bude veći – jedni kažu kako je Jakub-paša bio surov “zato što je bio derviš” (što je zapravo “stereotipni srednjovjekovni neprijateljski diskurs” u opisu figure protivnika), dok drugi veličaju Jakub-pašu kao velikog dobrotvora i čovjeka koji je cijenio znanost i kulturu, kao čovjeka koji je dao sagraditi džamiju u Solunu, gdje se opismenjalo i učilo vjeri, koji je također sagradio

17	Bulunmuş ma'reke yirinde ol dem /
Ki bir kâfir kılıç ile çalınmış /
Tuğluka başında imiş anun /
Uran gâzi iki pare ider pes /
Ta'accüb eylemişler cümle ana /
Tuğluka cebesi ile bile /
Pes olmuş idi kâfir iki nîme /
Anı Paşa huzûrına götürüb /
Su'âl kider idüben anı teftiş /
Bir iki gâziler çıkarlar anda /
Biri dir kim ben itdüm iki pare /
O biri dahi dir kim itmedün sen /
Bu da'vâ üzre iken iki gâzi /
Dimiş ben bunı kıldum 'avn-i Fettâh / | Ne göz görmüş kulak işitmemiş hem
Depesinden aşagasına inmiş
Hem egninde cebesi dahi anun
Görürler cümle anı anda her kes
Kamusu dahi kalmışlardı tana
İki pare idüben kılıç bile
Bunı sanma degüldür dahi dime
Ta'accüb eylemişdür anı görüb
'Aceb kimün elinden geldi bu iş
Dimişler kim biz itdük ceng içinde
Atından düşürüben kara yire
Kılıç ile çalub ben eyledüm ben
Çıkar ol demde hem bir merd gâzi
Tuğulka u cebesiyle iki şâh... |
|----|---|---|

i mesdžid-džamiju u Sarajevu – gdje su se Sarajlije krajem 15. stoljeća mogle opismenjivati i uključivati u široki krug nove civilizacije, opisujući Jakub-pašu kao dobrotvora koji je te građevine gradio radi Božijeg zadovoljstva i iz skromnosti (i da je zato sebe nazivao d/Dervišem, odnosno “da je Jakub-paša plemenit jer je bio derviš”). No, budući da su krajišta uglavnom područja jako razvijene stereotipije u opisu figure protivnika, ne obazirući se čak ni na današnje stereotipije lokalnih historiografskih tradicija, želimo istaknuti jednu činjenicu: niti je Osmanskom Carstvu bilo stalo do “mirne Bosne” radi same Bosne, niti je Ugarskoj bilo stalo do “mirne Dalmacije, Like i/ili Posavine” radi mira i napretka tih krajeva. I Osmanskom carstvu i Ugarskoj bilo je stalo do njih samih: do što većeg teritorija i materijalne koristi vladarskih kuća i državnog aparata. To naprosto pokazuje činjenica da se u svim navedenim “lokalnim” sukobima sreću vojnici skoro iz čitavog Osmanskoga carstva, s jedne strane, i vojnici iz čitave Ugarske, s druge strane.¹⁸ Ukratko, radi se o sukobu dviju strana: Ugarske i Osmanskog carstva. Novonastala geostrateška ili neka druga pozicija određenih krajeva poslije takvih vrsta bitaka samo je posljedica sukoba tih dvaju velikih država – Osmanskog carstva i Ugarske.¹⁹

18 Za to koliko su prisutni lažni stereotipi u lokalnim historiografijama može nam poslužiti primjer Bitke na Kosovu 1389. godine, gdje srpska historiografija potpuno skriva jasnu činjenicu da je u Boju na Kosovu bila i ugarska vojska – dok se učešće albanske vojske uopće ne spominje, iako je poznata historijska činjenica da je i albanska vojska dala velik broj svojih vojnih jedinica na Kosovu 1389. godine. Štaviše, iskrivljivanjem lokalne historije nameću se stereotipi kako Albanaca uopće nije ni bilo na Kosovu. Što se tiče Krbavske bitke 1493. godine, ona se često pokušava zasjeniti i prikazati bez učešća ugarske vojske – koja je zapravo već stoljećima bila na spomenutim područjima, a desetljećima i na području Bosne.

19 Osim toga, u Boju na Krbavi 1493. godine učestvovao je i zemljak Jakub-paše Bošnjaka, Ahmed-paša Hercegović, sin Hercega Stjepana Kosače-Vukčića, kao i mladi brat posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića – princ Ishak Kraljević/ “Sin Kralja” (po osmanskim izvorima prijestolonasljednik “bosanske krune”). Ahmed-paša Hercegović poznat je u lokalnoj historiografiji kao osoba koja je jako dobro postupala sa pripadnicima različitih vjeroispovijesti na području zapadnog Balkana, isto kao i Ishak Kraljević. Ako se zna da su neka braća i neki rođaci Ahmed-paše Hercegovića bili izvan granica Osmanskog carstva, te da su brojni dopisi Ahmed-paše Hercegovića potvrda njegove tolerancije prema različitostima, kako to da se u nekim lokalnim, nacionalnim historiografijama isključivo Jakub-paša želi smjestiti u zacrtani “neprijateljski šablon negativne stereotipije”, pitanje je koje privlači pažnju pri bilo kakvoj ozbiljnijoj aksiološkoj analizi lokalne stereotipije u historiografijama zapadnog Balkana.

Jakub-paša Bošnjak kao jedan od utemeljitelja bošnjačko-muslimanske dvorske epike u 15. stoljeću

Na osnovu Jakub-pašine *kaside fabriyye* (davorije, samopohvalne kaside) spjevane povodom njegove pobjede na Krbavskom polju 1493. godine, može se zapravo govoriti o početku pisanja rodoljubive dvorske bošnjačko-muslimanske poezije u Bosni 1493. godine, a sam Jakub-paša može se smatrati i jednim od utemeljitelja takve vrste poezije u pisanoj bošnjačkoj književnoj tradiciji na osmanskome jeziku. Navednu kasidu Jakub-paša piše kao neku vrstu pisma sultanu Bajazidu II. Budući da navedenu kasidu piše sam Jakub-paša Bošnjak, koji je bio glavni zapovjednik osmanske vojske na Krbavi, njegova kasida ima status važnog «izvora» za proučavanje biografije ovog vojskovođe. Stoga ćemo u ovom radu ponuditi i tekst pjesme / kaside koju je napisao Jakub-paša i poslao je sultanu Bajazidu II, koji glasi:

Derviš Jakub-paša Bosnevi.

Kasida fabrija (1493)

ندا ایرشدیکیم قربو اوواده	بولشدق دشمانه جون غرباواده
مراد خان ایتدی انجق کوس اوه ده	حقک امریله ایتدم بر غزا کیم
ملکدر باغلیوب صفدر هواده	اورردق کافرک بویننه شمشیر
معاوندر بزه ارض وسماده	عجیمی بو ظفر جون غیب ارنلر
قیرانلر در ²⁰ دره ده و اواده	طقوز بیک دخی بشیوز صاییلوردی
اسیر اولدی قموسی اول اراده	طوتیلان دیریله اون بیک وارایدی
بیله جوق بان طوتلدی اول اراده	درنجیل بان قرال بکلر بکیسی
یاتور محبوس اولوب بند و بلاده	شهنشاه دولتنده اول ملاعین
یراشورجاهلک جانی جزاده	قو چکسون محنت ورنج وبلایی
قرال تنکیری ویرسه پیاده	قزل اورن اوکنجه یوریدایان
دیکوب دین سناغان فوق العلاده	ایده ین سرنکون آیات کفری
مقیم اولدقجه بودار فناده	فنایه ویره یم اقلیم کفری
خدا فرصت ویرسه کربلغراده	قیله م ادنی قولمی ویووده بن
قتجان برغازی یی کورسم قتاده	ویروب آت اقجه اوله م دستکیری
بنی صنمه بغم زاد وزواده	المده کن ایدرم بذل واحسان
نصیب اولمز جو رزقندن زیاده	کشی چکمه نه لازم کنج ایجون رنج
متاعی دوشدی کفارک کساده	زمانمده اسیر قیلدم ارزان

اومارم اوله کیم دار بقاده عنایت قیلدی ایرشدم مراده بنم بوسنه بکی درویش یعقوب خدا عونیه ایردم بو جهاده ²¹	مقام ایده بکا حق جنت عدنی جو سلطان بایزد بن محمد
--	---

Derviš Jakub-paša Bosnevi.
Kasida fabrija (1493)

*Kad se sretosmo s dušmanom mi na Krbavi
Stiže poziv sveti: na tom polju ti ih zdrobi²²
Po naredbi Boga Istinitoga ja takvu bitku vodih
kakvu jedino sultan Murat na Kosovu ostvari
Po šiji ćafira sabljom udarismo mi
dok u zraku bojne redove postaviše meleki²³
Da l' je čudo pobjeda ova, kad su vitezi nevidljivi
podrška nama i na nebu i na zemlji!*

21	Buluşduk düşmane çğn Gırbova'da /
Hakkun emriyle itdüm bir gazâ kim /
Urduk kâfirün boynına şemşir /
'Aceb mi bu zafer çğn gayb erenler /
Tokuz bin dahi beş yüz sayıurdı /
Tutılan dirile on bin var idi /
Derencil Ban kıral begler begisi /
Şehinşeh-i devletinde ol mela'in /
Ko çeksün mihnet u renc ü belâyı /
Kızıl ören önünce yörideyan /
İdeyin ser-nigğn âyât-ı küfri /
Fenâya vireyim iklim-i küfri /
Kılam ednâ kulumı voyvada ben /
Virub at akça olam dest-gîri /
Elümdeyken iderem bezl ü ihsân /
Kişi çekmek ne lâzım genc için renc /
Zamânumda esîri kıldum erzân /
Makâm ide bana cennet-i 'adni /
Çğ Sultân Bayazid ibni Muhammed /
Benem Bosna Begi Derviş Ya'kğb / | Nidâ irişdi kim kır bu arada
Murâd Hân itdi ancak Kosova'da
Melekler bağlayub saflar havâda
Mu'âvindür bize arz u semâda
Kovuklarda derede u tepade
Esîr oldı kamusı ol arada
Bile çok bân tutıldı ol arada
Yatur mahbğs olub bend-i belâda
Yaraşur câhilüq cânı cezâda
Kıralı Tanrı virürse piyade
Diküb dîn sancagın fevk ül-'ulâda
Mukim oldukça bu dâr-ı fenâda
Hodâ fırsat virürse Beligrâda
Kaçan bir gâziyi görsem kanâde
Beni sanma bi-gam zâd u zevâde
Nasib olmaz çu rızkindan ziyâde
Meta'î düşdi küffarün kesâda
Umaram ola kim dâr-ı bakâda
'Înâyet kıldı irişdüm murâda
Hodâ 'avniyle irdüm bu cihâda. |
|----|--|---|

22 Poigravanje sa grafemima *k-r-b-v-d-a*.

23 Aluzija na Bitku na Bedru. Usporedba sa Bitkom na Bedru kad je, prema islamskoj tradiciji, muslimanska vojska pomognuta prvo sa tri a onda sa pet hiljada meleka (andela) sa neba.

*Devet hiljada i još petsto, izbrojani su «oni»
 u špiljama, na brijegu i u dolini
 Živih zarobljenih deset hiljada tad bi
 svi oni, baš svi, na tom polju postali su robovi
 Čak i Direndžil ban, namjesnik kraljevski
 na tom polju zarobljeni tad bijahu brojni banovi
 U državi padišahovoj prokletnici ti
 leže uhvaćeni, lancima nevolje ojađeni
 Pusti nek ih muka, patnja i nevolja drobi
 dolikuje da onaj što Istinu ne poznaje²⁴ kaznu pretrpi
 Pred Crvenim turanom²⁵ ja ću potjerati
 raspamećenog kralja, ako mi Bog pješadije podari
 Stijegove ćafirske naopako želim izvrnuti
 i pravovjerni bajrak iznad svega, uspravno podići
 Oblasti ćafirske do iščeznuća kanim dovesti
 dokle god budem boravio u ovoj kući prolaznosti
 Najnižeg svog roba za vojvodu želim postaviti
 usred Biograda, ako Bog priliku omogućiti
 Dajuć konja bijeloga, želim rukom svojom pomoći
 kad god vidim nekog gaziju kako želi život žrtvovati
 Ono što u svojoj ruci imam, ja ću razdijeliti i darivati
 ne misli da sam bez brige kad se opskrba dijelii
 Kakve koristi čovjeku da zbog blaga nedaće trpi
 kad se od nafake neće više dobiti neg' što se sudbom dosudi
 Za vremena svog učinih da se cijena roblju snizi
 zarada na ćafirima opade, skoro da se posve izgubi
 Bog Istiniti za mene će mjesto u Džennetu edenu pripremiti
 nadam se, da ću u Kući vječnosti boraviti
 Kao što sultan Bajezid, sin Mehmedov, sve udostoji
 svoje milosti - što poželjeh to se i ostvari*

24 *Câhil*, neznanica u smislu «onaj koji nije spoznao vrhovnu Istinu, koji nije musliman». Ovo je također jedan od čestih stereotipa u prikazivanju figure protivnika u epici na orijentalnim jezicima.

25 U rukopisu stoji “kızıl evren/uran” (crveni evren). Olesnicki smatra da se radi o lokalitetu Crveni turan gdje je 8 mjeseci prije navedene bitke potučen Mihalović Alibeg. Međutim, navedeni lokalitet moguće je čitati i kao Kızıl Ören (Crvene razvaline), kako ga čita İ. Hikmet Ertaylan, tako da se stih može čitati: *ja sam u oblasti crvenih razvalina/ ruševina, ostataka grada.*

*Derviš Jakub ja sam – sanžak-beg bosanski
uz Božiju pomoć ovu bitku dobih.*

Kao što se vidi iz navedenog teksta, kasida je pisana u jedanaestercu, *hezedž-i mahzûf* metričkom obrascu *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* (* - - - * - - - * - - -), odnosno tipičnom skraćenom metru kaside sa tri stope. Iako nije pisana u osobito zahtjevnom metričkom obrascu, kao što je napisana kasida Ahmed-paše Hercegovića koja je također posvećena sultanu Bajazidu II, ipak se na osnovu letimične analize da zaključiti sljedeće: a) Jakub-paša Bošnjak poznaje i pridržava se metričkih pravila divanske poezije 15. stoljeća; b) on je pjesnik koji unosi epski duh u stil klasične osmanske kaside, a sam način kako organizira tekst kaside donekle ukazuje i na to da mu nije stran stil poetiziranih osmanskih hronika o carskim osvajanjima, koje su pisane ili čitane u njegovo vrijeme; c) Jakub-paša Bošnjak poznaje simboliku brojnih motiva iz orijentalno-islamske književnosti; d) on je kao pjesnik vješt i u usporedbama i u poigravanju leksemama, pa čak i u stiliziranim retoričkim pitanjima. Sam naziv kaside – kasida samopohvalnica / davorija – ukazuje na to da je Jakub-paša Bošnjak jedan od prvih bošnjačko-muslimanskih divanskih pjesnika koji «samopohvalnicu» (*fabriyye*), jedan sastavni «dio» klasične osmanske kaside, širi na čitav tekst kaside. Može se slobodno reći da je po tome jedna od zanimljivih poetskih pojava u divanskoj poeziji 15. stoljeća općenito, osobito ako se uzme u obzir i ukupni historijski kontekst nastanka spomenute kaside Jakub-paše Bošnjaka. Stoga nije ni čudo što se ova njegova kasida stoljećima prepisivala u različitim poetiziranim ili, pak, proznim hronikama Carstva na osmanskome jeziku.

Jakub-paša kao dobrotvor

U Sarajevu je Jakub-paša Bošnjak bio poznat kao vakif, dobrotvor koji je 1491. godine podigao mesdžid, s lijeve strane Miljacke, povrh Alifakovca a prema Bistriku. Oslanjajući se na tekst Jakub-pašine kaside koju je spjevao 1493. godine, neki istraživači su skloni da uz Jakub-pašino ime često stavljaju nadimak Derviš, pokušavajući ga smjestiti u određeni derviški red, dok drugi misle da se radi o poetskom načinu izražavanja skromnosti. I u vrijeme nastanka mesdžid Jakub-paše bio je skroman, sa malim prihodima. Godine 1565. imao je prihode od samo 632 akče. Nesuh vojvoda, Mehmed sin Jusufov, Mehmed sin Alijin i Seldžuka - supruga hamamdžije Kemala, priključili su Jakub-pašinom vakufu 12.500 akči, a šejh Alaudin prihod od

svog vakufa od dva mlina na rijeci Miljacki, prihod u vrijednosti od 300 akči.²⁶ Oko mesdžida je formirana Jakub-pašina mahala, koja se spominje i u izvorima iz 1516. godine. Mahala je imala 31 domaćinstvo, 32 neoženjena i 4 udovičke kuće. Na osnovu popisa iz 1528-30. godine, vidi se da je broj kuća u mahali ostao približno isti, s tim da je bilo 28 neoženjenih u mahali i dvije kuće imama (vakufske) uz ranije postojeću 31 kuću. Isti broj kuća je u Jakub-pašinoj mahali i 1540. godine, sa malo većim brojem neoženjenih (40). Sredinom 16. vijeka izbio je požar u mahali, tako da je požarom bio zahvaćen i mesdžid Jakub-paše, koji je kasnije obnovljen. Mahala Jakub-paše, kako navodi Behija Zlatar, 1570. godine već je imala 61 kuću, dok je 1604. godine imala 39 kuća.²⁷ Naime, iz mahale mesdžida Jakub-paše razvijaju se druge, susjedne mahale. Godine 1604. u mahali je živio *šejh* Hasan-halifa, koji je tu imao kuću, a kuće su odvojeno imali i imam i mujezin Jakub-pašino- noga mesdžida. U popisu stanovništva iz 1604. godine spominje se i domaćinstvo izvjesnoga Mustafe čiji je otac bio *šejh* Abdullah. Da li je zapravo mesdžid Jakub-paše služio u to vrijeme i kao tekija, ili su tu samo slučajno živjeli šejh Hasan i drugi šejhovi, pitanje je za posebne analize. Pitanje dobija na zanimljivosti ako se napomene da je i *šejh* Aludin 1565. godine davao znatan dio prihoda od svojih mlinova na Miljacki za održavanje aktivnosti u Jakub-pašinom mesdžidu. No, također je i činjenica da ipak nisu postojali posebni (sekundarni) vakufi čiji se prihodi koriste za održavanje šejhova, s jedne strane, a postojali su za održavanje imama, pa čak i mujezina. Godine 1604. vakuf mesdžida Jakub-paše imao je i 18 dućana, sa godišnjim prihodom od 1.962 akče. Za učenje džuzova u mesdžidu iz vakufa Sulejmana bakardžije davalo se 3.000 akči za imama. Iz vakufa *šejha* Husama za učenje Jasina i ašereta namijenjeno je ukupno 17.000 akči imamu i mujezinu, kao i za popravke mesdžida. Iz vakufa Hadži Behrama 1604. godine izdvajano je 5.000 akči za snabdijevanje mesdžida drvima.²⁸ Iz vakufa Hasnije hatun za učenje džuzova 1604. godine izdvajano je imamu za učenje džuzova 3.000 akči.²⁹ Iz vakufa Fatime hatun izdvajano je 17.000 akči imamu za rad sa djecom u mektebu, što, čini se, na neki način ukazuje i na činjenicu da su

26 Vidi detaljnije: Čar-Drnda, Hatidža (2002) "Vakufski objekti u Bosanskom sandžaku. Sedma decenija 16. stoljeća", *Prilozi za orijentalnu filologiju* 52-53, Sarajevo 2002/2003., str. 267-294.

27 Zlatar, Behija (1996) *Zlatno doba Sarajeva. XVI stoljeće*, Svjetlost, Sarajevo.

28 Vjerovatno s Trebevića.

29 *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. I/1, Obradio: Adem Handžić, Sarajevo, 2000.

pojedine muslimanke u Sarajevu i 1604. godine imale razvijen osjećaj za važnost obrazovanja i školovanja u društvu. No, sva spomenuta izdavanja bila su neka vrsta sekundarnog vakufa, odnosno izdvajanja koja su služila za poboljšanje funkcija osnovnog vakufa, vakufa Jakub-paše Bošnjaka, kojim je utemeljen mesdžid u Sarajevu 1491. godine.

Ključne riječi: Turska književnost, bošnjačka književnost, Jakub-paša.

Summary

Jakub-paša Bošnjak – The winner on the Krbavsko battlefield 1493 and one of the founders of the Bosniak imperial epic

This work provides some parts of poeticized Ottoman chronicles from the end of the 15th and the beginning of the 16th centuries. These refer to the battles of Jakub-paša Bošnjak. Ibn Kemal describes Jakub-paša as a strong and ruthless warrior while Hadidi points out to the role of Jakub-paša in the defense of Sarajevo but all chronicles record the great victory of Jakub-paša on the Krbavsko battlefield in 1493. The description of the battle are known in Ottoman literature. This work points out that historical (in the form of chronicles) as well as epic poetry (based on the oral tradition) was written in Ottoman.

Two types of approaches (historical and epical) are used in the description of events. It is possible to distinguish this by some linguistic forms (narration as well as grammatical forms) although in some poems, there is a combination of both approaches. Also interesting is Jakub-paša's *kasida fahrija* (self-congratulations) which he composed in 1493, after he won the battle at Krbavsko. Jakub-paša is known in Sarajevo as someone who left behind a *masjid* near Alifakovac (a part of Sarajevo).